

בס"ד | דף מס' 5 | שיעור מקוון במסכת ברכות | הרב ישי יסלזון
מקור מצוטט | [מקור להרחבה] | סתם הפנייה היא למסכת ברכות

[קישור לזום בימי רביעי בשעה 20:45](#) | [קישור לקבוצת הוואטסאפ של השיעור](#)

ה-ז תפילה בצבור

❖ בדפים שלפנינו יש מספר מימרות העוסקות בתפילה בציבור דרכם נעסוק בנושא היסודי הזה:

ו. "תניא אבא בנימין אומר... עד דיתבי", ו: "אמר רבין בר רב אדא... קראתי ואין עונה", ז: "א"ל רבי יצחק לרב נחמן מ"ט... אתוש מתוכם.

המקורות

מאירי ו. ד"ה 'כל שאדם'.

❖ עיינו במקורות הבאים וחישבו – לאלו עניינים צריך עשרה ומה הסיבה לכך?

- ברכות כא: "אמר רב הונא הנכנס... אף כאן עשרה", מגילה כג: במשנה ובגמ' עד: "...אף כאן עשרה".
- רמב"ם תפילה פ"ח ה"ג, חידושי הגר"ח מגילה כג: בענין תפילה בצבור, (אגרות משה או"ח ח"א סימן 2).

❖ האם תפילה במניין היא חיוב או המלצה?

- מהרי"ל עירובי חצרות אות ז (מצורף).
- פסחים מו. "א"ר אבהו..." עד המשנה וברש"י ד"ה 'לגבל' ותוד"ה 'ולתפלה'.
- ברכות מז: "אמר רבי יוסי... שכר כנגד כולם" וברש"י שם, ר"ן על הרי"ף גיטין כ: באלפס ד"ה 'כל המשחרר', רמב"ם עבדים פ"ט ה"ו והלכות תפלה פ"ח ה"א, רמב"ן גיטין לח: ד"ה 'הא דאמרינן'.
אגרות משה או"ח ח"ב סי' כז בשאלה וד"ה 'הנה להתפלל' וד"ה 'ואף שבגמ'.

❖ במקורות הבאים נראה עוד פן של תפילה בציבור, נסו לחשוב במה שונה התפילה בציבור מתפילת היחיד לפיהם:

- שו"ע או"ח נה סעיף כב בעיקר בדברי הרמ"א, בעל המאור מגילה ג. "אמר רב מגילה... להידור מצוה ולפרסומי ניסא" מלחמות שם עד: "...בשאר כל המצות", ל. במשנה ובגמ' עד: "...והואי ביחיד שלא בחבר עיר" (ובשיטה מקובצת שם ד"ה 'ר' יהודה היינו').

¹ וראה ריטב"א פסחים שם: "אבל רש"י ז"ל פירש לתפלה להתפלל בבית הכנסת בעשרה".

² מומלק, כמובן, לראות את התשובה כולה למתעניינים.

³ ר"ף יב: באלפס "והלכתא כר' יוחנן... היחיד מביא עולת נדבה" ובעה"מ ובמלחמות על אתר.

בית הבחירה למאירי מסכת ברכות דף ו עמוד א

כל שאדם יכול להתפלל בבית הכנסת יעשה מפני ששם כונת הלב מצויה כלל גדול אמרו תפלת הצבור חביבה וכל המתפללים בבית הכנסת בעשרה שכינה עמהם ובפרק ד' אמרו שאסור לאדם שיקדים תפלתו בצבור לתפלת הצבור והתבאר למטה שאם לא היה יכול להתפלל בב"ה יתפלל בתוך ביתו בשעה שהצבור מתפללים שנאמר ואני תפילתי לך ה' עת רצון אימתי הוא עת רצון בשעה שהצבור מתפללים ומ"מ מי שיש לו ב"ה בעירו והוא יכול לילך ואינו הולך אין רוח חכמים נוחה הימנו ולא עוד אלא שנקרא שכן רע ואם יש לו בית המדרש קבוע מתפלל בו וכך הדבר ברור:

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ח הלכה ג

בית המדרש גדול מבית הכנסת, וחכמים גדולים אף על פי שהיו להם בעירם בתי כנסיות הרבה לא היו מתפללים אלא במקום שהיו עוסקין שם ד בתורה והוא שיתפלל שם תפלת הציבור.

חדושי הגר"ח מסכת מגילה דף כג עמוד ב

בענין תפילה בציבור

הנה הדין דפורס על שמע לשיטת רש"י (מגילה דף כ"ג ע"ב ד"ה אין) הוא קדיש וברכו וברכה ראשונה שבקריאת שמע, ואין צריך שיהיו כל העשרה שלא התפללו, ומחלוקת במס' סופרים (פ"י ה"ז) אם צריך ו' או ז'. ושיטת הרמב"ם (בפ"ח מהל' תפילה ה"ה) דפורס על שמע הוא כל ק"ש וברכותי, ותפילה בציבור הוא חזרת הש"ץ, דהיינו שאחד מתפלל והשאר שומעין, ואין צריך שיהיו כולם מחויבים אלא רוב מחויבים סגי (שם ה"ד). ומבואר מהרמב"ם דבמחויבים סגי ברוב, אבל מתפללים צריכין שכולם יתפללו, ולכן בחזרת הש"ץ שכולם שומעין וזהו תפילתם, די ברוב מחויבין. אבל בתפילה בלחש כשרוב מנין מחויבים ומיעוט כבר התפללו אינם יכולים להצטרף שיהיו נקראים מתפללים בציבור, דמאחר דהמיעוט אינם מתפללים אינם מצטרפין למנין, דמחויבים אינם צריכין שיהיו כולם אבל להתפלל צריכין כולם.

והנה החיוב של תפילה בציבור שהוא חזרת הש"ץ אין לו שייכות לחיוב תפילה בציבור בלחש, אלא אם יש מנין והרוב מהן לא התפללו תפילה בציבור, מחויבין להתפלל דהיינו להעמיד אחד מהן שיתפלל והשאר שומעין, אך אם התפללו כבר ביחידות נחלקו הב"י והרדב"ז (שו"ע או"ח סי' ס"ט ס"א ובמ"ב סק"א) אם פרח מהן חובת הציבור או לאו, וזהו רק אם כבר התפללו אז הדין דפרחה מהם חובת ציבור, אבל קודם התפילה אם ישנן עשרה שרוב מהן מחויבין להתפלל, אז חייבין להתפלל בציבור דהיינו להעמיד אחד שיתפלל חזרת הש"ץ.

וזהו דין רק בחזרת הש"ץ, אבל בתפילת מגן אבות של ליל שבת שיש לו ג"כ דין חזרת הש"ץ, אכן מחולק הוא בדינו מחזרת הש"ץ, דהרי בתפילת ערבית ליכא דין של חזרת הש"ץ אלא תקנה תקנו משום המתאחרין, נמצא דכל חיובו הוא כשהתפללו בציבור תפילה בלחש, דבזה שהתפללו בציבור הוא המחייבין לומר מגן אבות, ולענין תפילה בלחש אין די ברוב מחויבין אחרי שאינן מתפללים, לכן לא יוכלו לאסוף עשרה שרוב מהם מחויבים כדי להתפלל מגן אבות. אבל אם התפללו בעשרה שכולם היו מחויבים וחל עליהם חיוב מגן אבות ואח"כ הלכו אחדים מהן יוכלו לצרף עמהם גם אותם שאינן מחויבין דהיינו שכבר התפללו.

ונראה דכל זה דין הוא רק במיעוט שלא התפללו, אבל כשיש תשעה מחויבין בודאי יכולים לצרף לתפילה בלחש גם אותו שכבר התפלל, דצירופו הוא מדין כל בי עשרה שכינתא שריא, לפי שיטת השו"ע (או"ח סי'

נ"ה ס"ו) דסובר דמצטרפין אף אם האחד הוא ישן, וראייתו מקטן המוטל בעריסה דבעיא היא בגמרא (ברכות דף מ"ז ע"ב, ע"י בתוס' דף מ"ח ע"א ד"ה ולית) אם מצטרף ומסיק שם דכיון דהוא קטן הוא פטור מתפילה, אבל משום שהוא ישן ואינו מתפלל אין חוששין לזה כארון שמצטרף לעשרה, (וע"י בפר"ח שחולק על זה). [א"ה, ע"ע בעמק ברכה בענין תפילה אות ו' ובענין נשיאת כפים אות א מש"כ בענין זה].

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן ל

עוד בענין הנ"ל כ"ד כסלו תשי"ב. מע"כ ידידי הרב המופלג מהר"ר נח ברייער שליט"א בספרינג וואלי. בדבר אם להחשב תפלה בצבור סגי בששה שלא התפללו וארבעה שהתפללו. הנה לכאורה אין להחשיב זה לתפלה בצבור דלזה בעינן שתהיה תפלת הצבור ששייך זה רק כשכל הצבור מתפללין שהם כל העשרה. ואף לר' אחא בר"ח שילוף בברכות דף ח' מקרא דכי ברבים, שא"כ הא מצינו שרבים הם שלשה בגיטין דף מ"ו ואיפסק כן בש"ע יו"ד סי' רכ"ח סעי' כ"א מ"מ לענין בצבור הא ילפינן מנצב בעדת /ברכות/ בדף ו' לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם, שזהו מעלת תפלת רבים ועדה הם עשרה, לכן רבים לגבי תפלה הם עשרה אף לר"א בר"ח שלא פליג עליהו בזה. ורק לענין אמירת קדיש וקדושה שהעשרה שצריכין הוא רק משום שדבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה סגי בזה שיהיו שם עשרה אף שארבעה כבר שמעו, ולרש"י אף שתשעה מהם שמעו נמי יכולין לומר בשבילו קדיש וקדושה וכן איפסק /או"ח/ בסי' ס"ט, ורק לכתחלה צריך לחזור אחר ששה שלא שמעו עיין שם ובמגילה דף כ"ג בתוס'. אך יש חלוק אף למה שפסקינן כרש"י דאם אין שם ששה שלא התפללו אינו מתפלל הש"ץ בלחש רק מתחיל מיד בקול רם וכשיש ששה שלא התפללו מתפלל מתחלה בלחש כדאיתא במג"א סק"ד.

ואין כוונת המג"א משום דבששה שלא התפללו נחשב תפלה בצבור אף ששמעו כן לכאורה מהא שכתב בטעם שבליכא ששה לא יתפלל בלחש רק יתחיל מיד בקול רם דהא עיקר הכוונה משום קדושה, משמע דביש ששה הוי הכוונה גם בשביל התפלה עצמה שנחשב בצבור, אבל לא מסתבר זה אלא הטעם הוא דהא לכתחלה הא פסק הש"ע שם /או"ח ס"ט/ דצריך לחזור אחר ששה לכן אין לו להתפלל בלחש כשאין שם ששה ויעשה כהדיעבד כיון שיכול בשביל הקדושה להתחיל תיכף בקול רם אבל כשיש ששה דלכו"ע יכול להתפלל בשבילם, דאף דאיכא שיטה בתוס' דבעי שבעה מ"מ הא לא חש הש"ע לשיטה זו לכן יכול להתפלל בלחש וגם צריך כדי להסדיר את תפלתו וזהו נראה גם בכוונת המג"א.

אבל לשון הרמב"ם בפ"ח מתפלה ה"ד משמע שיש לזה דין תפלת הצבור ובפרט בלשון הכ"מ שכתב ופסק רבנו כ"א משום דבכל דוכתא אשכחן דרובו ככולו ואם הוא רק לענין קדיש וקדושה הא אדרבה היה מקום לומר דסגי אפילו באחד כשיטת רש"י דהא יש כל עשרה במקום שאומר הקדושה, ורק הקרא דבפרוע פרעות שהנידון הוא אם נמנה כל התיבות או רק עד ברכו אין שייך לזה טעם רובו ככולו. וא"כ משמע דקאי על עצם הדין דתפלה בצבור כפשטות לשון הרמב"ם ושייך ע"ז הטעם דרובו ככולו. אבל אינו כלשון הגמ' /ברכות/ בדף ו' דאמר לעשרה שמתפללין וצ"ע. ידידו, משה פיינשטיין.

ספר מהר"ל (מנהגים) הלכות עירובי חצירות אות ז:

בפ' כיצד משתתפין תנן אין מניחין עירוב תחומין רק לסמוך עליו לילך לדבר מצוה כגון לבית האבל או לבית המשתה. אמר מהר"י סג"ל דלא ראה בשום פוסק שמותר לערב תחומין לילך לבה"כ כדי להתפלל בעשרה רק בסמ"ק ובספר אגודה. א"ל הר"ר איקא ולא יהא פחות מבית המשתה, א"ל הרב להתפלל בעשרה אינה כ"כ מצוה דיכול לכוון תפלתו בביתו, דלא אשכחן אשר הצריכו חכמים להתפלל ב'. אבל בית המשתה מצוה הוא, ודוקא סעודת נישואין ולא סעודת הרשות. והראיה דבנישואין התירו חכמים שבותם באמירה לגוי

בשבת לנגן בכלי שיר כדאי' במרדכי, וכן בא"ח בסוף הלכות שבת. ולבה"כ לא התירו שבות כדאי' בתו' פרק הדר, דלא התירו להביא בשבת ספר תורה לקרוא בה או חומש להפטרה דרך כרמלית, אף על גב דאינה רק שבות מדבריהם דמן התורה מותר לטלטל דרך כרמלית.

ר"ן (על הרי"ף) מסכת גיטין דף כ עמוד ב

כל המשחרר עבדו עובר בעשה. משמע דלאו עשה גמור הוא דבגמ' פרכינן מיתיבי מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה ומפרקינן מצוה שאני ואי עשה גמור הוא היכי דחינן עשה שבתורה משום האי מצוה ויש מתרצים שלא אמרה תורה לעולם בהם תעבודו אלא משום שלא יתן להם מתנת חנם כענין שכתוב בעובדי כוכבים לא תחנם וכיון דאיכא מצוה לאו משום חנינה ידיהו קא עביד אלא לצורך עצמו והוה ליה כנותן דמי עצמו:

רמב"ם הלכות עבדים פרק ט הלכה ו

האשה קונה שפחות ואינה קונה עבדים אפילו קטנים מפני החשד ואם קנתה אותם ה"ז קנתה גופם כאיש, ויראה לי שאינה אסורה לקנות אלא עבד בן ט' שנים ומתשע ולמעלה, וכן אסור לאדם לשחרר עבד כנעני וכל א המשחררו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם תעבודו ואם שחררו משוחרר כמו שביארנו וכופין אותו לכתוב גט שחרור בכל הדרכים שביארנו, ומותר לשחררו לדבר מצוה אפילו למצוה של דבריהם כגון שלא היו עשרה בבית הכנסת ה"ז משחרר עבדו ומשלים בו המנין וכן כל כיוצא בזה, וכן שפחה שנוהגין בה העם מנהג הפקר והרי היא מכשול לחוטאים כופין את רבה ומשחררה כדי שתנשא ויסור המכשול וכן כל כיוצא בזה.

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ח הלכה א

תפלת הציבור נשמעת תמיד ואפילו היו בהן חוטאים אין הקדוש ברוך הוא מואס בתפלתן של רבים, לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור, ולא יתפלל א' ביחיד כל זמן שיכול להתפלל עם הציבור, ולעולם ישכים אדם ויעריב לבית הכנסת שאין תפלתו נשמעת בכל עת אלא בבית הכנסת, וכל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו מתפלל בו עם הציבור נקרא שכן רע.

חדושי הרמב"ן מסכת גיטין דף לח עמוד ב

הא דאמרינן מצוה שאני. תמהני וכי מפני מצוה להתפלל בציבור דחו עשה שבתורה ואפשר שלא אמרה תורה לעולם בהם תעבודו אלא משום שלא ליתן להם מתנות חנם כענין דכתיב בגוים לא תחנם, אבל כשהוא משחררו מפני שנותן דמי עצמו או משום מצוה וצורך הרב דליכא חנינה מותר וי"ל נמי אין הכי נמי דאתיא האי מצוה ודוחה עשה שבתורה שכיון שבא הקדוש ברוך הוא לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה מיד כועס.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן כז

אם ת"ח רשאי להתפלל ביחידות באשר שרוצה ללמוד בזמן מאוחר בלילה ויקשה לפניו לקום להתפלל בצבור תענית י"ז בתמוז יהפכה השי"ת לששון ולשמחה תשכ"ג. מע"כ ידידי הנכבד מהר"ר אליעזר דוד הירש שליט"א.

הנה להתפלל בעשרה הוא חיוב מצוה על האדם ולא רק הדור ומעלה בעלמא דהא לפרש"י פסחים דף מ"ו וחולין דף קכ"ב מחוייב לילך עד ד' מילין כשהוא לפניו בהולך בדרך אף שטוב לפניו יותר ללון כאן, וגם

מחוייב לחזור לאחוריו עד מיל ונפסק כן בש"ע סימן צ' סעיף ט"ז, ומזה מובן שעד מיל מחוייב לילך אף כשהוא בביתו ומפורש כן בערוך השלחן סעיף כ' ובמ"ב ס"ק נ"ב. ובעצם היה מסתבר כשהוא בביתו לחייבו גם יותר ממיל דבדרך הקלו שלא לחזור לאחוריו יותר ממיל מפני הצורך שיש לו לבא למקום שהולך לשם, וגם שהוא רק עראי, אבל כשהוא בביתו אין טעם להקל לו ובפרט שהוא לבטל בקביעות. אך לא ידוע איזה שיעור דאין למילף מד' מילין דהולך בדרך לפניו שצריך לילך לשם גם מצד דרכו ואין לו טרחא, רק זה שהיה יותר רוצה ללון בכאן אבל מביתו שהוא לטרוח בשביל תפלה בצבור אולי אינו מחוייב לטרוח בהליכה דד' מילין, ולכן אולי משום שלא הוזכר שיעור ליושב בביתו אין להחמיר ביותר ממיל שמצינו שיעור זה בהולך בדרך לחזור לאחוריו כדסובר בעה"ש ובמ"ב.

[...]

ואף שבגמ' ברכות דף ח' איתא שהוא משום דבצבור נשמע ומתקבל התפלה וכן הוא ברמב"ם רפ"ח מתפלה, מסתבר שזה עצמו עושה החיוב דאם לא היה אפשרות לתפלתו של האדם להתקבל אפשר שלא היתה תפלה כלל ולא היה יוצא ידי מצות תפלה, ורק מכיון שכל תפלה אפשר שתתקבל יוצא אדם במצות תפלה משום שאף אדם שלא זהיר במצות אפשר שיש לו זכות שתתקבל תפלתו לרצון בזכות אבותיו וגם בזכות האמונה בהשם ית' וקיומו מצות תפלה עתה. וראיה לזה משיטת הר"י בתוס' /ברכות/ דף כ"ב דלרבא שבנמצא צואה במקום שהיה צריך להסתפק שמא יש שם צואה הואיל וחטא תפלתו תועבה דצריך לחזור ולהתפלל משום דהואיל וחטא בתפלה זו שלכן היא תועבה ולא תתקבל בודאי מחמת החטא שבתפלתו גופה הוא כלא התפלל כלל וכן איפסק בש"ע סימן ע"ו סעיף ח' ובסימן פ"א סעיף ב' להר' יונה ואף ל"ק דבש"ע שמשמע דאינו חוזר איתא במג"א סק"ד שהוא מחמת דכיון שלא היה בתוך ד' אמות שלו לא אמרינן דהו"ל לבדוק, והוא משום דסובר דכמלא עיניו הוא רק מלא יראה וכל שלא ראה ליכא איסור תורה אלא רק מדרבנן ולא הטריחוהו לבדוק כדפי' הפמ"ג באשל אברהם שם, אבל גם הוא מודה דבתוך ד' אמות כשלא בדק והיתה שם צואה שצריך לחזור ולהתפלל, וכן פסק בר"ס צ"ב בנצרך לנקביו דתפלתו תועבה שצריך לחזור ולהתפלל, והוא מצד החטא לא מצד הצואה שנמצא שם דאם מצד הצואה היה לן להצריכו לחזור ולהתפלל אף בנמצא במקום שלא היה צריך לבדוק וכן אף אם באמצע תפלתו נתעורר לו תאוה לנקביו אלמא דהוא רק משום החטא דבשביל זה שהתפלל בחטא הוא ודאי שלא תתקבל תפלה זו ותפלה כשליכא אפשרות להתקבל אינה תפלה כלל. ולכן כיון שבצבור נשמעת תמיד ותפלת יחיד אף של אדם גדול וצדיק אינו ברור שתתקבל יש חיוב על כל אדם שיתפלל בצבור והוי טעם זה שתפלת הצבור נשמעת יותר עצם הדין ממילא.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נה סעיף כב

אין כופין להשכיר להשלים מנין, כי אם בימים הנוראים, וכגון שאין חסרים כי אם אחד או שנים, אלא אם כן מנהג קבוע ומפורסם בעיר לכופ להשכיר אפילו בחסרון ג' או ד'. אם יש מנין מיושבי העיר, כופין לשכור חזן.

הגה: וכן במקום שאין מנין תמיד בבהכ"נ, כופין זה את זה בקנסות שיבאו תמיד מנין לבהכ"נ, שלא יתבטל התמיד. (תשובת ריב"ש סימן תקי"ח) וע"ל ריש סי' ק"ן אם כופין זה את זה לבנות בית הכנסת.

בעל המאור מסכת מגילה דף ג עמוד א

אמר רב מגילה בזמנה קורין אותה אפי' ביחיד שלא בזמנה קורין אותה בי' ורב אסי אמר בין בזמנה בין שלא בזמנה בי' הוה עובדא וחש לה רב להא דרב אסי כתב הרי"ף ז"ל אף על גב דחש לה רב להא דרב אסי קי"ל כרב דהא ר' יוחנן קאי כוותיה דאמרי' לקמן א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן הקורא במגילה הכתובה בין

הכתובים לא יצא ולא אמרו אלא בצבור מכלל דביחיד יצא ושמעין מינה דקורין אותה ביחיד כרב אלו דברי הרי"ף ז"ל ולדידן לא מכרעא דר' יוחנן כרב דעד כאן לא קאמר רב אסי אלא שמצותה לכתחלה לקרותה בי' משום פרסומי ניסא אבל אם קראה ביחיד דברי הכל יצא בין בזמנה בין שלא בזמנה תדע דהא לא תנינן לה במתני' דתנן אין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה וכו' מכדי במס' מגילה קיימין אמאי לא חשיב מקרא מגילה בהדי הנך דאינן פחות מי' ואמאי לא אותביה מינה לרב אסי אלא ודאי דכ"ע אם קראה ביחיד יצא שלא אמרו אלא להידור מצוה ולפרסומי ניסא

מלחמת ה' מסכת מגילה דף ג עמוד א

אמר הכותב השנויים במשנתנו כולם חובות הצבור הן ואינן אלא במחויבים בדבר אבל מגילה כשם שהצבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב ויחיד שלא קרא צריך י' משום פרסומי ניסא ובין שיצאו הן או שלא יצאו קורין בי' להוציא היחיד משא"כ בשאר כל המצות

שיטה מקובצת מסכת ברכות דף ל עמוד א

גמ' ר' יהודה היינו תנא קמא. פירוש דמתוך דברי שניהם משמע דעיקר חיובא על הצבור: